

Hiberniaschool - What's in a name?

groen eiland dat een harp gelijkt,—

Ida Gerhardt *

Hiberniaschool Antwerpen - geschiedenis en naam

Hiberniaschool (in de wandeling kortweg *Hibernia*) is de naam van de eerste middelbare Steinerschool in België, die in 1969 opgericht werd in Antwerpen. In 1979 werd voor deze school een eigen ASO-leerplan met de naam Steinerpedagogie goedgekeurd, dat later de basis werd voor het onderwijs in alle middelbare Steinerscholen van het land. De Hiberniaschool was de middelbare school die aansloot bij de Vrije Rudolf Steinerschool Antwerpen, de eerste lagere school van België die in de jaren vijftig opgericht en uitgebouwd werd door pioniers als Emile Gevers, Bruno Skerath, Pierre Saerens, Fernand en Ward De Beer, Ria en Mark Van Spaendonck, Betty van de Perre, Caroline Smits, Jenny Pletinckx en vele anderen. Hibernia was gevestigd los van de lagere school aan de Charlottalei, de Prins Albertlei, de Rodestraat (met bijgebouwen in de Keizerstraat en de Kattenstraat), tot ze tenslotte in het gebouw van de Volkstraat in 1992 samenkwam met de lagere Rudolf Steinerschool. Het gebouw, het liberale volkshuis *Help U Zelve*, heeft een meesterwerk van een art-nouveaugevel, maar was van binnen door industriële gebruik geheel van zijn schoonheid beroofd. Het pand is door en voor de school verbouwd en gerenoveerd.

Ondertussen waren in 1992 in [Gent](#), [Lier](#), [Leuven](#) en [Brugge](#) middelbare Steinerscholen opgericht. Enige jaren later kwam daar [De Es](#) in Berchem bij. Voor deze middelbare Steinerscholen werd mede door het zogenaamde [Hibernia-arrest](#), dat onze school na een proces bij de Raad van State had bedongen tegen de zogenaamde rationalisatiewetgeving, een breed maatschappelijk draagvlak gecreëerd. Binnen het kader van die rationalisatiewetgeving konden scholen alleen nog maar “geprogrammeerd” (lees: opgericht) worden indien zij zeer hoge leerlingenaantallen bezaten. Confessionele en staatsscholen genoten echter voorrechten. Deze ongelijke behandeling was de reden waarom er - met succes - een klacht werd ingediend bij de Raad van State. In de media en de jurisprudentie werd dit arrest het *Hibernia-arrest* genoemd.

Voornoemde middelbare Steinerscholen in Gent, Lier, Brugge, Leuven en Berchem konden tenslotte betoelaagd worden doordat zij gegroepeerd werden onder één *scholenkoepel* genaamd [Middelbare Steinerschool Vlaanderen](#) (MSV). Ze vormen officieel één school over geheel Vlaanderen verspreid. Hibernia bleef als oudere, voordien reeds gesubsidieerde school en als enige onafhankelijke school bestaan tot op de dag van vandaag. Wel vormen vandaag MSV en Hibernia samen een zgn. *scholengemeenschap*, waardoor zij gemeenschappelijke faciliteiten hebben zonder dat de eigenheid opgegeven moet worden. De samenwerking tussen MSV en Hibernia is in de loop der jaren gegroeid bij het maken van gezamenlijke leerplannen, bij het organiseren van bijscholing en studiedagen, bij het formuleren en implementeren van eindtermen en bij het werken aan de eisen van de doorlichtingen van het Ministerie. Dit werk gebeurt onder de koepel van de [Federatie van Steinerscholen](#) in Vlaanderen.

De republikeinse geest van onafhankelijkheid is niettemin bewaard gebleven en altijd een kostbaar goed geweest in de Hiberniaschool. Dit leidde onder meer in de jaren '90 tot een nieuwe succesvolle klacht bij de Raad van State, en wel tegen de invoering van eensluidende

eindtermen voor het gehele Vlaamse onderwijs. Dit toen nieuwe politieke project werd ook door de Raad van State afgekeurd als strijdig met de grondwettelijke vrijheid van onderwijs. Ditmaal was het echter niet de school die rechtstreeks klacht had neergelegd. Het was de actiegroep De Vrije Ruimte. Maar daarin waren, naast anderen, toch vooral leraren en ouders vanuit de Hiberniaschool bijzonder actief. Het resultaat was, na onderhandelingen, dat de middelbare Steinerscholen het recht verkregen om zelf eigen geformuleerde, gelijkwaardige eindtermen in te dienen. Aan het ASO-statuuut werd daardoor niet geraakt.

Pas na de millenniumwisseling, enkele jaren geleden, is de naam van de gehele school *Steinerschool Antwerpen* geworden met twee afzonderlijke geledingen: de basisschool (kleuterschool en lagere school) en de middelbare school. Het motief was ongetwijfeld om de school een gemeenschappelijke naam en identiteit te geven. Men wilde beklemtonen dat we een volledige Steinerschool van kleuterschool tot en met de twaalfde klas aanbieden in de Volkstraat. Ook om het duidelijker te maken dat het om een *Steinerschool* ging, vooral ook in de communicatie naar buiten.

Toch was de naam Hibernia erg vertrouwd en zelfs geliefd en is het voor velen onduidelijk gebleven waarom deze naam wegviel. Ook leek de schoolnaam plots kleurloos: een soortnaam en een plaatsnaam, geen eigennaam. De school heeft honderden en honderden afgestudeerden, succesvol ook in het verdere leven, die met het woord Hibernia hun opleiding in de middelbare school verbinden en die daaraan dierbare herinneringen uit hun jeugdijaren bewaren.

In 2010 ondernam oud-ouder Annemie Morbee een studie om na te gaan welke beroepsdomeinen de oud-leerlingen bestrijken in het verdere leven.

Met de naam Hibernia zijn mensen verbonden als Emma Steurs (†), Wilfried Genard, Rika Geerts, Paul Van Hoof, John Cools (†), Christine Gruwez, Wilma Develter, Willy Huybrechts (†), Hans Martijn, Geert Van Ouytsel, Jos Verhulst, Herman Meyvis, Lisbeth Wolfs, Joos Janssens, Rina Vets, Etienne Maes, Jo Van Doninck, Hans Annoot, Theo Mertens, Philippe Rigaux, Lieve Criel (†), Irène Vandersteen, Francine Schaut (†) en vele, vele anderen. Ook huidige leraren als Bert Willems, Marie De Schutter, Erika Lammens, Jan Melaerts, Patricia Roux en Guy Steegmans zijn geworteld in die naam.

De Hiberniaschule in Herne

De naam Hibernia was bij de aanvang in de zestiger jaren van de vorige eeuw gekozen als naam voor de Middelbare Steinerschool Antwerpen omdat men een model op het oog had. Naar dat model wilde men ook de nieuwe Antwerpse school vormgeven. Dat model was de [Hiberniaschule](#) in Wanne-Eickel in het Duitse stadsdistrict Herne (Ruhrgebied).

Deze school was na de Tweede Wereldoorlog opgericht met als bedoeling jonge mensen die in de leer waren bij de stikstoffabriek Hibernia AG in Wanne-Eickel naast een vakopleiding ook een algemene vorming te geven. De Hibernia AG is een mijnbouwbedrijf dat in 1855 opgericht werd door de uitgeweken Ier [William Thomas Mulvany](#) (1806-1885). De Hiberniaschule bestaat tot vandaag en heeft ca. 900 leerlingen van de eerste tot de veertiende klas en is een unicum onder de Steinerscholen in de wereld.

Je kan er zowel een volledige beroepsopleiding vormen in verschillende richtingen (metaalbewerking, schrijnwerken, enz.) en tegelijk kan je je er voorbereiden op het staatsexamen (Abitur) dat toegang geeft tot het

hoger onderwijs in Duitsland. Het leerplan is dan ook behoorlijk zwaar, maar wat je er mee krijgt, is ook niet te onderschatten.

De oprichter van deze school is Klaus J. Fintelmann die geïnspireerd was door de pedagogische ideeën van Rudolf Steiner. Steiner zelf had in 1919 de Waldorfschool op gelijkaardige wijze opgericht in Stuttgart. Deze was geënt op een sigarettenfabriek, de zgn. [Waldorf-Astoria-Zigarettenfabrik](#). *Waldorfschule* is nog steeds het Duitse equivalent voor het begrip Steinerschool in Vlaanderen en de Vrije School in Nederland. Het verschil was dat in deze school, die Steiner zelf oprichtte, (zoals in iedere Steinerschool nadien) de kunstzinnige en handvaardige opleiding geïntegreerd is in een algemene vorming *zonder dat zij echter leidt tot een beroepskwalificatie of een specifiek beroepsdiploma*, ze ondersteunt het gehele, algemeen vormende pedagogische proces.

In Antwerpen is dit Fintelmann-ideaal nooit gerealiseerd, hoewel de oprichters van onze school wel werkbezoeken hebben gebracht aan de Hiberniaschule van Herne. Er was geen fabriek in Antwerpen die deze school mee financierde en ondersteunde zoals in Duitsland en de eigen middelen om daarvoor ateliers op te richten zijn te krap gebleken. De Hiberniaschool Antwerpen werd uiteindelijk een klassieke Steinerschool of Waldorfschool, naar het model van Stuttgart 1919. Daar is op zich ook niets mis mee. Integendeel.

De impuls om beroepsonderwijs te organiseren vanuit de ideeën van de Steinerpedagogie is wel blijven bestaan. Pas met de oprichting van de richting [Duurzaam Wonen](#), nu tien jaar geleden, geïntegreerd in de Steinerschool van Lier, is iets van die impuls echt gerealiseerd tot en met een dertiende klas. MSV De Es biedt een [beroepsvoorbereidende eerste graad](#) aan (7de en 8ste klas).

Hibernia is ook Ierland

De naam Hibernia is dus in Vlaanderen niet (meer) met deze oorspronkelijke impuls voor een Steiner-geïnspireerd beroepsonderwijs verbonden. Hij stemt in die zin niet met de werkelijkheid van onze school overeen en mag dus ook niet om die reden opnieuw ingevoerd worden. Is er, buiten het vertrouwde geluid, de sentimentele verbinding ermee en de historische achtergrond dan nog een reden om dit wel te doen?

Om een antwoord op die vraag te geven moeten we nog een stap verder teruggaan in de geschiedenis.

Hibernia is de Latijnse naam van het prachtige, groene eiland Ierland. De naam is afgeleid van een Grieks woord Iouernia, dat op zijn beurt weer afgeleid is van de Ierse namen Eriu en Eire, de naam van een Gaelic godin. De etymologische betekenis van deze naam is 'overvloedig land'.

Ierland is niet alleen een van de belangrijkste haarden van een fiere Keltische cultuurimpuls in Europa die tot vandaag levendig gebleven is in de Keltische talen. maar nog meer misschien in de vaak extatische muziek die overal ter wereld bekendheid geniet en geliefd is. Ierland is een fier, republikeins eiland, een land ook van grote dichters en schrijvers (W.B. Yeats, James Joyce , Oscar Wilde, Samuel

Beckett en de onlangs overleden Sheamus Heaney, om er maar enkele te noemen). Dat is uiteraard de bloeiende, uiterlijke cultuur.

Maar er is nog meer. Ierland is een plaats van grote spirituele betekenis. Ierland is een cultureel gebied dat in de oudheid en vroege middeleeuwen niet door de Romeinen bezet werd en toch een christelijke cultuur kreeg. Deze wordt de impuls van het Keltische christendom genoemd. Deze vorm van christendom is veel minder door het juridische denken gevormd dan de Romeinse versie en leidde dan ook minder tot hiërarchische structuren. Ook sloot hij natuurlijker aan bij de natuurgodsdienst die in voorchristelijke tijd bij de Kelten bekend was. Het symbool van dit christendom is het zonnekruis, dat zowel cirkel (natuur) als kruis (Christus) verenigt. Bekend zijn niet alleen de heilige Patrick maar ook kluizenaars en kloosters die volgens de regel van Sint Columba leefden op plaatsen als het eiland Iona of de Skellig Eilanden met hun cultus van de heilige Michaël. Het verhaal van Sint Brandaan neemt ook in onze Middelnederlandse literatuur een belangrijke plaats in. De Lage Landen - die ook een Keltische tijd gekend hebben waarvan nog vele relictten bewaard zijn - hebben vanuit die bron oorspronkelijk het christendom ontvangen door monniken die vanuit Hibernia/Ierland missioneerden. De bekendste daarvan is de heilige Willibrord die in Echternach (Luxemburg) begraven ligt.

Dit Keltische christendom heeft een verrassend moderne inspirerende kracht. In Chartres zou in de oudheid een belangrijk druïdencentrum geweest zijn en het was al in de Keltische tijd mogelijk het centrum van Gallië. Nog vandaag kan men in de beroemde kathedraal de sporen terugvinden van het huwelijk tussen die Keltische cultuurinslag en het christendom waarvan misschien het machtigste symbool het beroemde labirint is. Onze elfde klas (vijfde leerjaar) bezoekt al sinds 1985 jaarlijks de kathedraal van Chartres, een reis die kadert in de zogenaamde Parzivalperiode. Ook het Parzivalverhaal en het verhaal van de heilige Graal hebben Keltisch-christelijke wortels.

Rudolf Steiner verbond in zijn geesteswetenschappelijk onderzoek met Ierland een machtige geestelijke stroming die spiritualiteit en geestelijke scholing vanuit het uiterste Westen van Europa naar Midden-Europa bracht. Hij geloofde dat in Ierland in oeroude tijden, net zoals in Griekenland, oude mysterieplaatsen bestonden, de zogenaamde Hibernische mysteriën, waarin volgens hem lang voordat het mysterie van Golgotha plaatsvond al een weten van komst van de Christus was voor de toekomst. Toen dan in Palestina het mysterie van Golgotha plaatsvond in het keerpunt der tijden, konden de ingewijden van de Hibernische mysteriën deze gebeurtenissen gelijktijdig in de geest meebeleven, aldus Steiner.

Mysterieplaatsen waren plaatsen die overal op aarde bestaan hebben (de bekendste zijn die van Eleusis , Efeze, de mysteriën van de Cabiren (Κάβειροι) in Samothrake in Griekenland). Zij schonken aan de adept een geestelijke scholing of inwijding nadat hij door een strenge onderwijzing door processen van dood en opstanding gegaan was waardoor geestelijk bewustzijn mogelijk werd, een schouwen voorbij geboorte en dood. Mysterieplaatsen die geleid werden door ingewijde priesters en priesteressen inspireerden de mensheidscultuur: kunsten, religie, wetenschappen, maatschappijvormen, enz. De Hibernische mysteriën brachten later toen zij zelf al verdwenen waren, volgens Steiner, het Keltische christendom voort dat van Ierland naar Midden-Europa stroomde. Dus ook naar Vlaanderen.

De specifieke inwijding die de leerling in Hibernia kreeg, had te maken met de vereniging van kunst en wetenschap, het vrouwelijke en mannelijke, van maan- en zonnekwaliteiten als een christelijke, religieuze aangelegenheid. De bijzonderheden van deze inwijdingsweg zijn door Rudolf Steiner in 1923 vanuit zijn geesteswetenschappelijke onderzoek in drie voordrachten opnieuw beschreven. (Zie [referentie](#) onderaan).

Conclusie

De naam Hibernia heeft dus niet louter een historische betekenis voor de Middelbare Steinerschool Antwerpen. Er zit een hele wereld van betekenis achter. Het feit dat de naam een tijd niet meer de officiële naam van de school was, maakt het mogelijk een verandering aan te brengen in de zingeving van deze naam. In de intenties die de schoolgemeenschap met die naam heeft. Het is dan juist ook goed en zinvol geweest dat hij een tijdje weg was en nu opnieuw ontdekt kan worden.

Dat hij nog langer met de Hiberniaschule van Herne verbonden is, blijkt immers achterhaald. Maar daardoor treedt juist de nog veel diepere antroposofische dimensie van deze naam in het daglicht. Die heeft te maken met Ierland en de specifieke inwijdingsweg die met dat eiland in een ver verleden verbonden is geweest. Die inwijdingsweg was een scholingsweg die kunst en wetenschap, het vrouwelijke en mannelijke, zon en maan, wilde verenigen. Die vereniging had een christelijk-imaginatieve kracht waardoor het mysterie van Golgotha van op grote afstand imaginatief kon worden meebeleefd.

Dit doet denken aan een bekende, hier vrij vertaald vers van Goethe uit *Zahme Xenien IX*:

Wer Wissenschaft und Kunst besitzt,
Hat auch Religion;
Wer jene beiden nicht besitzt,
Der habe Religion.

Wie wetenschap en kunst bezit,
heeft ook vanzelf religie;
wie geen van beide, bezit,
die kan maar best religie hebben.

Dit nu is een prachtig programma voor een opvoedproject voor de middelbare schoolleeftijd dat wortelt in de steinerpedagogie. Kennis, zeer zeker, veel kennis maar vooral kennis die doorleefd, bezield en kunstzinnig doorademd is en die daardoor een vormend, zingevend en

blijvend levensbezit kan worden voor de opgroeiende, zich ontwikkelende mens. Dat is waar een puber en adolescent naar vragen als ze naar een leraar kijken. Volgt de school deze weg consequent, dan kan ze in alle bescheidenheid opnieuw de kern van een nieuwe mysterieplaats worden. Als ze dat niet al altijd een beetje geweest is. Ik wens de Hiberniaschool veel succes met zijn prachtige nieuwe, oude naam!

Wilbert Lambrechts (°1953)

oud-leraar Hiberniaschool - middelbare Steinerschool Antwerpen

Bronnen en verwijzingen

1. Ida Gerhardt. Afvaart. Uit: *Verzamelde gedichten*. Deel I. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep, 1999. p. 397.
2. [Rudolf Steiner](#). *Mysterieplaatsen en inwijdingswegen*, GA 232, Zeist. Hier vindt u de originele teksten van de [Zevende](#), [achtste](#) en [negende](#) voordracht van 7, 8 en 9 december 1923.
3. Klaus J. Fintelmann. *Hibernia. Model einer anderen Schule*. Stuttgart: Cotta, 1990, 1. Aufl., 260 S.
4. Cornelis Los. *De Oud-Ierse kerk - Ondergang en opstanding van het Keltendom*. Zeist 1975.
5. Luister [hier](#) naar een (Engelstalige) voordracht geïnspireerd door en gebaseerd op de 7de, 8ste en 9de Voordracht uit de *Mysteriengestaltungen* van Rudolf Steiner (GA 232).
6. Zie voor Rudolf Steiner over de Hibernische mysteriën dit [artikel](#) op [AnthroWiki](#) (Duitstalig)
7. Jakob Streit: *Sonne und Kreuz: Irland zwischen Megalithkultur u. fruhem Christentum*. Verlag Freies Geistesleben 1977 (ISBN-10: 377250681X)
8. Markus Osterrieder: *Sonnenkreuz und Lebensbaum: Irland, der Schwarzmeer-Raum und die Christianisierung der europäischen Mitte*. Stuttgart: Urachhaus 1995. 368 S. (ISBN: 3772570314)
9. J.W. Goethe. *Zahme Xenien IX* (vers 13). Uit: *Goethes poetische Werke*. Vollständige Ausgabe. Erster Band. Gedichte. J.G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger. Stuttgart. Gegründet 1659. s.d. S. 1123.